

TIJORAT BANKLARI RESURLARINI BOSHQARISHDA DEPOZIT SIYOSATI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH

Pardayev Jaloliddin Nodir o'g'li

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13938005>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bankning depozit siyosati, uning elementlari va mezonlari, takomillashtirish jarayonlari yoritib berilgan. Shuningdek, maqola davomida aholiga bank xizmatlari ko'rsatish tartibiga ham to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: depozit siyosati, bank xizmatlari, iqtisodiy omillar, bank va mijoz, qiymat.

DEPOSIT POLICY AND ITS IMPROVEMENT IN RESOURCE MANAGEMENT OF COMMERCIAL BANKS

Abstract. This article describes the bank's deposit policy, its elements and criteria, improvement processes. Also, the procedure for providing banking services to the population was touched upon in the article.

Key words: deposit policy, banking services, economic factors, bank and client, value.

ДЕПОЗИТНАЯ ПОЛИТИКА И ЕЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ В УПРАВЛЕНИИ РЕСУРСАМИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация. В статье рассмотрена депозитная политика банка, ее элементы и критерии, процессы совершенствования. Также в статье был затронут порядок предоставления банковских услуг населению.

Ключевые слова: депозитная политика, банковские услуги, экономические факторы, банк и клиент, стоимость.

KIRISH

“Depozit siyosati” so‘zining iqtisodiy mohiyatidan ko‘rinib turibdiki, saqlashga topshirilgan” qiymat, buyum yoki boshqa predmetni “boshqarish” zarurligini angalatadi.

“Siyosat” tushunchasi – filosiya ensiklopedik lug‘atida “Siyosat – ham amaliy munosabatlar ham mafkura sifatida iqtisodiy jarayon harakati bilan umumlashtirilgan va jamiyatning iqtisodiy bazisiga qurilma bo‘lib hisoblanadi. Iqtisodiy qiziqishlar oxir oqibatda siyosiy harakatning sababi sifatida maydonga chiqadi”.

Vebsrning lug‘atida “siyosat” tushunchasi “ketma-ket bog‘langan harakatlarning bajarilish usuli, bu erda tamoyillar uni amalga oshirishda tegishli usullar siyosatini aniqlashning asosi sifatida tushuniladi”.

“Siyosat”ni kelib chiqishini aniqlaydigan jamiyat munosabatlari sohasi siyosat ta’sirining ob’ekti bo’lib hisoblanadi. Shu bilan birga, “siyosat”ni ham biron bir sohadagi faoliyat ham mafkura sifatida tushunish mumkin.

Shunday qilib, “siyosat” ixtiyoriy sohada ma’lum bir uslublar to’plami aniq vazifalarni echishga qaratilgan tadbirlar majmui deb tushunilsa, unda bankning resurs bazasini shakllantirish bo’yicha o’tkazilayotgan operatsiyalar tavsifi bu siyosatni “depozit siyosati” deb atashga imkon beradi.

Demak, bizning fikrimizcha, “depozit siyosati” so’zini alohida olib qaraydigan bo’lsak, ushbu so’z tijorat banklarining muddatli moliyaviy resurslarni boshqarish ma’nosini anglatmaydi.

“Depozit siyosati” so’zini, albatta “tijorat banklari depozit siyosati” tarzida qo’llansagina, u tijorat banklarida jalb qilingan mablag’lar doirasida tegishli chora-tadbirlar ishlab chiqish va boshqarish ma’nosini anglatadi.

Depozitlar banklar tomonidan amalga oshiriladigan depozit siyosatining asosiy o’zagini tashkil etadi. Xorijiy va mahalliy iqtisodiy adabiyotlardan ma’lum bo’lishicha iqtisodchi olimlar bank depozitining iqtisodiy mohiyatiga turlicha yondashadilar.

Rossiyaning iqtisodiyot bilan bog’liq adabiyotlarida depozitlarga bank mijozlarining barcha pul mablag’lari, ya’ni yuridik yoki jismoniy shaxslar nomiga ochilgan xisobvarag’idagi, joriy yoki boshqa hisobraqamlardagi pullar kiritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Demak iqtisodchi olimlar depozitlarning iqtisodiy mazmuniga yondoshuvlari turlichadir.

Xususan, L. S. Padalkina “depozit-bu kredit muassasalaridagi barcha muddatsiz quyilmalardir¹” deya ta’kidlaydi.

L.S.Padalkinaning depozitni kredit muassasalaridagi muddatsiz quyilmalar degan fikriga qo’shila olmaymiz, chunki muallif depozitni muddatsiz quyilmalar tarzida ta’riflashi natijasida uning muddatli mablag’lar sifatida namoyon bo’lishini inkor etmoqda. Shu bilan birga, qiymat yoki natura ko’rinishida shakllanishi ham e’tibordan chetda qolgan.

Amerikalik iqtisodchi olim E. M. Rode “depozit – bank mijozlarining jamg’armadan tashqari barcha muddatli va muddatsiz quyilmalaridir” degan iqtisodiy talqinni ilgari suradi².

E.M.Rodening depozitga bergan iqtisodiy ta’rifi L.S.Padalkinaning ta’rifiga nisbatan aniqroq bo’lishi bilan birga, muallif bank depozitining aynan qiymat ko’rinishida namoyon bo’lishini e’tiborga olmagan.

¹ Padalkina L.S. Sovremennaya denezno-kreditnaya sistema kapitalizma. –M.: VZFEI, 1982. –S.152.

² Rode E.M.Banki, birji, valyuti sovremennogo kapitalizma. M.: «Delo LTD», 1995. -S. 148.

Rossiyalik iqtisodchi M. N. Berezina “depozit – bu mijozga uning barcha turdagi pul mablag‘larini saqlash uchun ochiladigan hisobvaraqdır” degan yanayam soddaroq, agar ta’bir joiz bo‘lsa depozitning iqtisodiy ma’nosiga judayam yaqin bo‘lmagan fikrni ilgari suradi.

MUHOKAMA VA NATIJA

Yuqorida keltirilgan ta’riflar va manbalardan ko‘rinib turibdiki, bank amaliyotida qo‘llanilayotgan depozitlar va umuman, depozitlar haqida iqtisodiy adabiyotlarda yagona yondoshuv mavjud emas. Xalqaro bank amaliyotida depozitlar deyilganda moliya – kredit yoki bank muassasalariga saqlash uchun berilgan qimmatli qog‘ozlar yoki pul mablag‘lari tushuniladi³.

Tadqiqotlar va amalga oshirilgan o‘rganishlar natijasida tijorat banklari depozit siyosati ularning passiv operatsiyalari siyosatining asosiy tarkibini tashkil etishi ma’lum bo‘lmoqda. Shu bois, banklarning depozit siyosati mohiyatini yoritishda ularning shakllanish xususiyatini tashkil etadigan passiv operatsiyalarni e’tiborga olish maqsadga muvofiq.

Xalqaro bank amaliyotida passiv operatsiyalar banklar foydasidan fondlarni shakllantirish va ularni ko‘paytirishga ajratmalar, depozit operatsiyalari, yuridik shaxslardan olingan kredit resurslar, muomalaga qimmatli qog‘ozlar, pul biletlar va tangalarni chiqarish tarzida to‘rtta guruhga ajratiladi.

Tijorat banklari asosiy faoliyat turlaridan biri bu aholiga xizmat ko‘rsatish bo‘lib, u jaxon amaliyotida retail business (chakana xizmatlar biznesi) deb ataladi.

Shu bilan birga Yuqori daromad olib keladi. Aytib o‘tilganidek, jismoniy shaxslarga banklarda chakana xizmatlar bo‘limida xizmat ko‘rsatiladi, unda jismoniy shaxslardan milliy va xorijiy valyutada omonatlar qabul qilish, Pul o‘tkazmalarini qabul qilish va to‘lash, plastik kartochkalar bo‘yicha xizmat ko‘rsatish, valyuta ayirboshlash, iste’mol va ipoteka kreditlari xizmatlari ko‘rsatiladi.

Milliy iqtisodiyotning doimiy rivojlanish darajasini ta’minlash va iqtisodiyotga yo‘naltirish mumkin bo‘lgan investitsiyalar ko‘lamini oshirishning eng samarali yo‘llaridan biri aholi qo‘lidagi vaqtinchalik bo‘sh mablag‘larni investitsiyaga jalb qilishdan iboratdir. Zero, Birinchi Prezidentimiz I. Karimov “Jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi: kelib chiqish sabablari va oqibatlari” asarlarida mazkur inqirozning milliy iqtisodiyotga ta’siri darajalaridan biri mamlakatning tashqi dunyoga moliyaviy jihatdan tobeligidir, deb ko‘rsatib o‘tgan.

Bundan tashqari shu yo‘l bilan bo‘sh pul mablag‘larini bank orqali yig‘ish va iqtisodiyotning real sektoriga yo‘naltirish, natijada pul aylanish tezligini o‘stirish evaziga milliy valyuta qadrsizlanishining oldini olish va inflyasiyaning jilovlanishiga erishish mumkin.

³ Mitsek S.A. Ekonomika finansovix institutov. – Ekaterinburg: Delo, 1996. – S.42.

XULOSA

Banklardagi omonatlar hajmining oshishida aholi real daromadlarining o'sishi hamda bank tizimining barqarorligi asosiy omil bo'lgani holda, banklardagi omonatlarning to'liq qaytarilishi davlat tomonidan kafolatlanganligi va ulardan olinadigan foiz daromadlari soliقدan ozod etilganligi hamda **410** xildan ortiq omonat turlari taklif qilinayotganligi bank depozitlarini qulay, xavf-xatarsiz va barqaror daromadli moliyaviy instrumentga aylantirdi.

2023 yilning 1-yanvar holatiga tijorat banklaridagi jismoniy shaxslar – rezidentlarning so'm va valyuta hisobvaraqlaridagi omonatlari hajmi 3276,6 mlrd.so'mni tashkil qildi va 2022 yil boshiga nisbatan 30,1 foizga (758,9 mlrd.so'm) ko'paydi.

2023 yilning 1-aprel holatiga tijorat banklaridagi jismoniy shaxslarning omonatlari hajmi

	mlrd.so'm		umumiy hajmga nisbatan foiz hisobida	
	jami	Shu Jumladan chet el valyutasida	jami	Shu jumladan chet el valyutasida
Jami	3276,6	567,3	100	100
Shundan:				
Xalq banki	776,9	23,9	23,7	4,2
Agrobank	494,8	2,0	15,1	0,4
TIF Milliy banki	396,2	114,8	12,1	20,2
Asaka bank	264,3	91,5	8,1	16,1
O'zsanoatqurilishbank	215,7	16,8	6,6	3,0
Qishlok qurilish bank	214,7	0,8	6,6	0,1
Ipoteka-bank	193,6	4,1	5,9	0,7
Kapitalbank	144,0	125,5	4,4	22,1
Hamkorbank	128,3	81,9	3,9	14,4
Ipak yo'li bank	110,5	37,4	3,4	6,6
Aloqabank	72,7	2,4	2,2	0,4
Mikrokreditbank	59,7	6,5	1,8	1,1

Turonbank	57,7	22,6	1,8	4,0
Trastbank	24,3	2,3	0,7	0,4
Savdogarbank	22,9	1,0	0,7	0,2
Kredit-standart bank	19,1	1,7	0,6	0,3
Orient finance	13,3	11,7	0,4	2,1
O'zKDB bank	12,9	11,4	0,4	2,0
Invest finans bank	10,4	2,4	0,3	0,4
Turkiston bank	7,5	0,0	0,2	-
RBS O'zbekiston MB	6,0	3,4	0,2	0,6
Ravnaq bank	5,7	0,0	0,2	-
Universal bank	5,7	0,4	0,2	0,1
Boshqalar	19,7	2,8	0,6	0,5

REFERENCES

1. Финансы Под редакцией В.М. Родиновой. М.: Финансы и статистика, 1995.
2. Д. Шим и Д. Сигел. Финансовый менеджмент. М., 1996.
3. Д. Шим и Д. Сигел. Методы управления стоимостью и анализа затрат. М., 1995.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантиришни рағбатлантиришга оид қўшимча чора - тадбирлар тўғрисида"ги Фармони, (1997. 31 январь). Солиқ ва божхона хабарлари, 1997 й. 6 - 12 январ. 7 - сон.